

Милена АДАМОВИЋ*

СЛАВЉЕЊЕ ПРАЗНИКА КОД ИЗБЕГЛИЦА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ**

Ајсџиракџи: Избеглице са Косова и Метохије и данас, иако у измењеним условима, славе све празнике, али на посебан начин. У новим срединама услови њиховог живота су се знатно погоршали и више се не могу ни поредити са оним што су некада имали. Самим тим, они су делом изгубили и своју веру. Депресивни су и живе у великој беди, па се светковање великих празника, које је некада обиловало богатом трпезом и великим слављем свело само на по неки ритуал, како они кажу – чисто да обележе тај дан.

Кључне речи: избеглице, Косово и Метохија, религијски обреди, празнична култура.

Религијски обреди и очување идентитета избеглих са Косова и Метохије

Према подацима Републичког завода за статистику о попису становништва у 2002. години, који се односе на централну Србију и Војводину, можемо закључити да постоји тенденција верске хомогенизације, што у конкретном случају значи да је повећан број оних који се изјашњавају као припадници православне вероисповести, и да се повећао број православних верника пре свега због великог броја избеглица и расељених лица са подручја која су била захваћена ратом.

Српска православна црква је национална црква. У цркви не постоје програми за придобијање верника, нити мисионарске активности. У Србији већ

* Истраживач-приправник, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић, mile-na4music@yahoo.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

годинама постоји тенденција стагнације, па за СПЦ је све већи изазов мисионарска активност како би се извршио утицај, не само на властито верништво, већ и на оне чији су преци некада били православне вере, али су због разноликих утицаја прешли у другу веру, да се врате традицији и вери својих предака. Највећи мисионарски подухват био је враћање веронауке у школе. Савремени начин мисионарске делатности везује се за интернет – скоро сви манастири и цркве имају своје презентације на интернету.

Типично за српско православље јесте да свака православна породица има и слави крсну славу која је повезана са даном одређеног хришћанског светитеља, једном годишње. Слављење крсне славе има неке елементе који су специфични за косовско-метохијски простор. Слављењу славе придаје се посебан значај. Слава се славила три дана. На сам дан славе долазили су гости на ВЕЧЕРУ, углавном само ужа родбина; други дан славе је био РУЧАК, а трећи дан је СЛУГА (долазиле комшије на ракију и на мезе). Рођаци који су долазили из околних села дан уочи славе називали се *зимски ѿосѿи*.¹

На тај дан поред славске иконе пале кандило (посуда која виси о три ланца, а у њу се ставља жеравица или тамјан). У време пред славу свештеник освећује водицу у домовима који славе (сада долази у избеглички камп). За свећење водице треба припремити: чинију са водом, букет босиљка, мању свећу. Све се то постави на сто где је славска икона. Славом руководи домаћин. Славска обележја чине: свећа, колач, жито, кадионица и чаша са вином. Славска свећа се пали непосредно пред ломљење славског колача и гори читав дан. Пре ломљења колач се обрне на наличје и пререже у облику крста, после чега га преливају црвеним вином. Потом домаћин окреће колач, а затим га преломи на два дела. Крсну славу одржавају директни мушки потомци.

Честа пракса је и да верници на дан славе рано ујутру оду у цркву са славским колачем, па се чин освећења обави у цркви. Избеглице верују да је сврха светковања крсне славе да се молитвама и позитивним мислима тога дана моли свом свецу пред иконом. Укућани тога дана морају да исказују оно милосрђе које од свога свеца и сами очекују, те тога дана не би било лоше да помажу другим људима, удељују просјацима и сиротињи.

Крштење је други по важности религијски празник за њих и то је обред који се обично обавља у првој години живота детета. Међу обичајима из човековог животног циклуса привлаче пажњу и обичаји о рођењу. Један од таквих је *кувада* или *мушко бабинање*. Њега прате магијско-религијске радње, чији је циљ да се симболично заштити новорођенче и од њега отерају зли демони.²

1 По казивању казивача

2 Петар Влаховић, „Етнолошке одреднице Косова и Метохије“, *Косово и Метохија у светлу етнологије*, Етнографски музеј у Београду, Београд, 2004, 225.

Улазак у брачну заједницу обавезно су пратили и свадбени обреди. Свадбени обред подразумевао је окупљање сродника и суседа који уз песму, свирку и игру, уз одређене радње, настоје да младенце уведу у нови породични и друштвени живот. Избор брачног партнера није препуштан случају, нити пак вољи младих. Родитељи су били ти који су бирали будућу снају или зета. Највише се обраћала пажња на углед породице и имовинско стање. Узимали су се из околних села или градова и водили су рачуна да нису у сродству бар четири колена.³ У прошлости они који су ишли да испросе младу звали су се мисићије. У прошњу су обично ишли само свекар и заова и доносили су дарове. Они би одлазили код младиног оца да га питају да ли је вољан да им да своју кћер за снају. Од тог тренутка девојка је верена и почињу припреме за свадбу. У младиној породици припрема се одећа за младу и њени дарови. Њу су облачили и китили нарочито богато и лепо како би изгледала посебно раскошно.

У младожењиној кући „кретала је здравица“, тј. позивање гостију на свадбу. Здравницу би носио један мушкарац, углавном млађи, из куће. Он је носио пљоску вина или ракије и позивао прво кума, а затим и остале рођаке. Здравница је ишла од куће до куће.

Свадба је почињала у суботу. Суботом је био младин дан. Облачили су је у ношњу и ту у њеној кући је било весеље. То се звало младица свадба. Тада је долазила сва њена родбина и доносила јој поклоне. Ту се вечерало, долазила је и музика.⁴ Том приликом су јој и девојке, њене другарице, певале разне свадбене песме.

У недељу рано ујутру се носила младица спрема код младожење. Они који носе младицу спрему називају се првиче. У младожењиној кући спрема се за полазак по младу и китио се чауш. Чауш је био обично нежењен брат или братанац. На челу колоне је био барјактар, стари сват који одређује којим путем ће се ићи, који је водио рачуна о томе када треба да се пође по младу, кад да почне музика да свира, када да се руча...⁵ Поред њега, на челу колоне били су и кум и девер.

Када би дошли код младе у дворишту њене куће се играло. Девер је био тај који је изводио младу. Млада није смела да игра у току целе свадбе, јер је то било срамота.⁶

3 Дивац Зорица, „Свадбени обичаји у Средачкој жупи и Гори“, *Шарјанинске жује – Гора, Ојоље и Средска (антиројогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике)*, САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, књига 40/II, Београд, 1995.

4 Углавном само хармоника.

5 Ивановић Милан, „Културна баштина Горе, Опоља и Средачке жупе“, *Шарјанинске жује – Гора, Ојоље и Средска (антиројогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике)*, САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, књига 40/II, Београд, 1995.

6 Она чак није смела ни да прича.

Постојао је и обичај гађања јабуке из пушке. На капији код младе је постављена јабука и младожења мора да је гађа и док не погоди јабуку не сме да уђе у двориште. У кућу улази само девер да се погађа за младу. Када девер откупи младу, он изађе напоље и барјактар изговара: *Еј, шала, еј, наша је наша*. То се виче све до општине.

Младу је у младожењиној кући дочекивала свекрва. Пред капијом она би млади додавала сито. Унутар сита налази се жито, пшеница, пита. Све то је млада бацала што може више преко капије. Давало јој се и накољче, а она би га дизала три пута и требало је да му да најлепши поклон да би имала сву мушку децу.

У кући би јој давали сито и прстен од младожење да погледа кроз то да би била сита и вољена. Свадба је трајала увече до касно. Млада није разговарала са гостима, смела је само да их пољуби у руку.

У понедељак је код младожење долазила младица родбина. Тај дан се кувала врућа ракија и њом се дочекивала младица родбина.

Младино поштење се није проверавало једино у Призрену. Они то објашњавају тиме да је Призрен био царски и господски град и да тако нешто није приличило таквом граду. У селима се проверавало младино поштење тако што би свекрва ушла ујутру у собу где су младенци спавали, погледала би чаршаф, али је све то било некако скривено. Ко год је хтео, могао је да уђе, да погледа и остави новац. Ако би се десило да „није добра“, вратили би је кући.⁷

Савремени услови живота, образовање, напуштање пољопривредних занимања, довели су до значајних измена свадбених обичаја. Они и данас сматрају да млади људи треба да обавезно склопе брак и оснују породицу, али будућег брачног партнера бирају сами. Родитељи не желе да се мешају у избор своје деце. Млади се сами упознају у школи, у граду. Основни критеријум за избор брачног партнера је љубав, док се на традиционалне критеријуме, углед и богатство породице обраћа пажња, али нису више доминантни.

Сада се свадбе такође праве у недељу, али без дужих припрема. Богатство породице више се не мери по кићењу младе. Обичај плаћања за младу се задржао само као симболична форма. Из традиционалне свадбе сачували су се обичаји одласка сватова по младу и њено довођење у младожењину кућу. Млада се не облачи и не удешава као пре. Сада носи венчаницу уместо ношње, а и ако носи ношњу она је једноставније украшена.

Растанак са покојником (погреб) пратили су разни архаични обреди. Данас свештеници врше обред опела, којим се заједница опрашта од умрлог. Обичај је да се тада послужи панаија, кувана пшеница, коју свештеник благосиља и прелива црним вином. Четрдесет дана после смрти, после пола године и пуне године, у цркви се служи парастос, богослужење за умрле.

7 Дивац Зорица, *нав. дело*.

Преостала два најважнија празника за њих су Божић и Ускрс. За Божић спремају колач, чесницу, уносе Бадњак, сламу, стављају новчаник испод сламе да би имали доста пара током целе године. Сваке године имају истог полазника, мушко дете, од када су дошли овде. Они њему спремају дарове (пешкире, чарапе, нешто од гардеробе), а он доноси јабуку. Поента је да полагаоник пробуди ујутру домаћицу, да би била вредна. За Ускрс фарбају јаја, чак и преко 80 комада и чувају црво офарбано црвено јаје као чуваркућу.

Такође, раније орање, копање, сетву, жетву, пчеларење, стријбу оваца, пратили су многи обреди и обичаји чији је циљ био да се обезбеди економска егзистенција породичне и шире друштвене заједнице.

Одговори на питање да ли раде о верске празнике и недељом, код мушкараца су потврдни, а код жена негативни. Мушкарци време великих празника и недељу углавном проводе радно. Верују да жене у већој мери поштују празнике и то из разлога што мушкарце то претежно и не занима, а и немају осећај за тако нешто.

Што се тиче одлазака у цркву, иду углавном наведеним већим празницима и за задушнице, а посте углавном само 4 дана у години: на Велики петак, на Бадњи дан, за славу Светог Николу и за Крстовдан. Они ретко одлазе у божију кућу, али се обраћају Богу, углавном за неку конкретну ствар и то на најједноставнији начин. Богу се обраћају као што би се обратили било ком живом бићу. Стиче се утисак да ако не би имали неких већих потешкоћа забравили би да се помолу Богу.

Прво питање које сам им постављала било је: „Верујете ли у Бога?“ Сви су се изјашњавали да верују. На основу оваквих одговора дошло би се до закључка да су изразито религиозни. Међутим, када би почели даље да одговарају на питања – како он изгледа, да ли су сигурни да он постоји, шта их наводи на помисао да Бог постоји, сви они који су одговорили позитивно на прво питање почели би да показују одређену несигурност и да одступају од изнетог става. Такође, њихова вера се не заснива толико на ауторитету Светог Писма (углавном га нису ни читали), колико на доказима божије егзистенције за којима они трагају, било у личном или колективном искуству.

Из свега овога произилази да људи из овога краја, чак и они који се декларишу као верници, не познају то учење, или га бар не познају у довољној мери. Они знају по нешто, али све то интерпретирају на свој начин. Они верске истине прихватају на себи својствен начин, често се ослањајући на идеологију која је различита од хришћанске. Ту својеврсну веру Душан Бандић назива „народним православљем“ – оно је скуп образаца религиозног мишљења и религиозног понашања која су усвојили његови следбеници.⁸

8 Бандић Душан, *Народно православље*, библиотека XX век, Београд, 2010, 57.

Познато је већ да су Срби по доласку на Балкан примили хришћанство, а потом основали и сопствену православну цркву. Под њеним утицајем постепено су се мењала некадашња начела народних маса. Тако се рађа једна нова религија која се не може назвати хришћанском у дословном смислу те речи. Срби нису једноставно напустили своју паганску веру и заменили је новом. Они су прихватили хришћанство, али су и даље задржавали своје паганске елементе. Тако је остало и до дан данас.

Тај необавезујући карактер омогућава појединцу, вернику, да интерпретира веру на свој начин. Најкраће речено, они се декларишу као православни хришћани, али су тај појам схватили на један потпуно другачији, нехришћански начин.

Литература

- Бандић 2010: Д. Бандић, *Народно њправославље*, библиотека ХХ век, Београд.
- Влаховић 2004: П. Влаховић, „Етнолошке одреднице Косова и Метохије“, *Косово и Метохија у светлу етнолозије*, Етнографски музеј у Београду, Београд.
- Дивац 1995: З. Дивац, „Свадебни обичаји у Средачкој жупи и Гори“, *Шарљанинске жупе – Гора, Опоље и Средска (антиројеогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике)*, САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, књига 40/II, Београд.
- Ивановић 1995: М. Ивановић, „Културна баштина Горе, Опоља и Средачке жупе“, *Шарљанинске жупе – Гора, Опоље и Средска (антиројеогеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике)*, САНУ, Географски институт „Јован Цвијић“, књига 40/II, Београд.

Milena ADAMOVIĆ

CELEBRATING OF FEASTS WITH REFUGEES FROM KOSOVO AND METOHIA

Summary

The breakup of Yugoslavia, and especially Kosovo crisis, air attacks of NATO on FRY, terror over non-Albanian population of Kosovo after the invasion of NATO troops in Kosovo and Metohia, as per the author's view, damaged this population seriously in every way. People lost practically everything they had had, and the dramatic events of their leaving of Kosovo represented a real human tragedy. Their living conditions in new milieus significantly deteriorated, and they cannot be compared themselves with what they had already had. In that way they partly lost their faith. They are depressive and live in great misery so that celebrating of feasts, which once abounded in rich table and great celebration, reduced itself to some rituals, as they are saying, only as a sign of that day mark. The only wish and dream of them was all to get back as it had been beforehand so that their faith would once again be woken up.

Key words: refugees, Kosovo and Metohia, religious rituals, feast's culture.